

Ekonomski razvoj i gospodarske krize

Milas, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:145:158057>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-25**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni preddiplomski studij, Menadžment

Petra Milas

Ekonomski razvoj i gospodarske krize

Završni rad

Osijek, srpanj 2021. godine

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni preddiplomski studij, Menadžment

Petra Milas

Ekonomski razvoj i gospodarske krize

Završni rad

Kolegij: Gospodarstvo Hrvatske

JMBAG:0010217917

e-mail: pmilas@efos.hr

Mentor: Izv.prof.dr.sc. Nataša Drvenkar

Osijek, srpanj 2021. godine

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Faculty of Economics in Osijek

University undergraduate study, Management

Petra Milas

Economic development and economic crises

Final paper

Osijek, July 2021

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Petra Milas

JMBAG: 0010217917

OIB: 52536632215

e-mail za kontakt: petra.milas.98@gmail.com

Naziv studija: Preddiplomski studij Menadžment

Naslov rada: Ekonomski razvoj i gospodarske krize

Mentor/mentorica rada: Izv.prof.dr.sc. Nataša Drvenkar

U Osijeku, 2021. godine

Potpis

Ekonomski razvoj i gospodarske krize

SAŽETAK

Cilj ovog završnog rada je čitatelju približiti pojmove i značenje ekonomskog razvoja i gospodarskih kriza. Pojmovi iz naslova povezani su i upravo to će se pokušati objasniti u nastavku rada. Ekonomski razvoj je temelj kojem teži svaka država i predstavlja njezin temeljni ekonomski (gospodarski) cilj. Gospodarske krize nastaju kao posljedica negativnih trendova i uzroka te prouzrokuju nestabilnosti unutar gospodarstva. Potreban je određen period i niz kompleksnih ekonomskih mjera kako bi se određeno gospodarstvo izvuklo iz krize.

Podatci prikupljeni za pisanje rada prikupljeni su iz knjiga, članaka i radova navedenih u literaturi te su kroz rad primjereno objašnjeni i potkrijepljeni primjerima. Metode korištene u radu kako bi se što bolje prikazala tema su metode analize, komparacije, konkretizacije, dedukcije i deskripcije, a njihova primjena će detaljnije biti objašnjena u nastavku rada.

Ovim znanstveno-stručnim istraživanjem nastojale su se analizirati i objasniti značajnije gospodarske i financijske krize kroz povijest, pokušali su se pronaći uzroci i analizirati posljedice tih kriza na daljnji ekonomski razvoj općenito, a s posebnim naglaskom na gospodarstvo Republike Hrvatske. Nastavno na to, analizom je obuhvaćeno hrvatsko gospodarstvo prije i poslije tranzicije, a potom je istraživanje usmjereno na suvremene izazove razvoja hrvatskog gospodarstva u EU okruženju.

Ključne riječi: ekonomski razvoj, gospodarska kriza, tranzicija, Europska unija, hrvatsko gospodarstvo

Economic development and economic crises

ABSTRACT

The aim of this final paper is to bring the terms and significance of economic development and economic crises closer to the reader. The terms from the title are connected and that will be explained below. Economic development is the base for every state, and it represents fundamental economic goal. Economic crises arise because of negative trends and causes, and they cause instability within the economy. It takes a certain period and a series of complex economic measures to get a certain economy out of the crisis.

Data collected for writing this paper are collected from books, articles and papers listed in the literature and they are properly explained and supported by examples through the paper. The methods used in the paper to represent best the topic are methods of analysis, comparison, concretisation, deduction and description, and their use will be more explained later in paper.

This scientific and professional research sought to analyse and explain significant economic and financial crises through history, it has been tried to find the causes and to analyse the consequences of these crises on further economic development in general, and with special emphasis on the economy of the Republic of Croatia. Further, the analysis covered the Croatian economy before and after the transition, and then the research focused on contemporary challenges of the development of the Croatian economy in the EU environment.

Keywords: economic development, economic crisis, transition, European Union, Croatian economy

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Metodologija rada.....	2
3. Gospodarske krize	3
3.1. Pojam, uzroci i posljedice svjetskih gospodarskih kriza	3
3.2. Utjecaj gospodarskih kriza na „male“ zemlje	7
4. Analiza gospodarskog rasta i razvoja Republike Hrvatske – povijesni pregled.....	11
4.1. Pokazatelji razvijenosti hrvatskog gospodarstva prije tranzicije	11
4.2. Pokazatelji razvijenosti hrvatskog gospodarstva nakon tranzicije	15
5. Suvremeni izazovi razvoja hrvatskog gospodarstva u EU okruženju...18	
5.1. Položaj Hrvatske u Europskoj uniji – gospodarsko-institucionalni pogled	18
5.2. Utjecaj zdravstvene krize na stanje u Hrvatskoj	24
Zaključak	34
Literatura.....	35
Popis slika	38
Popis tablica.....	39

1. Uvod

Ekonomski razvoj središnji je cilj, ali i problem ekonomske znanosti i ekonomske politike. Proces je to kojem je cilj poboljšati životni standard i podići ekonomske čimbenike na višu razinu. Ovisi o promjenama niza vrijednosti i o njihovim međusobnim odnosima. Negativan razvoj unutar gospodarstva često se naziva gospodarska kriza (u širem smislu), a koju mogu uzrokovati različiti ekonomski (i neekonomski) faktori.

Krize su dio promjena u gospodarstvima i ovisno o uzrocima i obuhvatnosti mogu zahvatiti dio gospodarstva, cjelokupno gospodarstvo neke države ili većeg broja država. Veći broj kriza za uzrok je imao između ostalog financijski krah. Upravo iz razloga što su sva gospodarstva svijeta pretežito otvorene ekonomije, samim time su i relativno povezane financijskim faktorima, investicijama, uvozom, izvozom i slično, bilo kakva neravnoteža u gospodarstvu jedne države relativno jednostavno može uzrokovati slomove ekonomskih čimbenika u drugoj državi i tako se kriza proširuje na svjetsku razinu. Najveće posljedice krize ostaju na zemljama u razvoju i manje razvijenim zemljama. One bez pomoći vodećih sila ili organizacija teško pronalaze put izlaska.

Republika Hrvatska se kao i većina zemlja u tranziciji nalazila u nezavidnom ekonomskom, političkom i društvenom položaju. Razdoblje prije tranzicije obilježila su ratna razaranja, štete kojima su obuhvaćeni proizvodno-poslovni pogoni, smanjenje/prestanak proizvodnje, problem nepripremljenosti za suočavanje s inozemnom konkurencijom, s nedostatkom iskustva poslovanja na inozemnom tržištu zbog prethodne zatvorenosti gospodarstva, te zastarjelost tehničko-tehnoloških rješenja i dugo. Također, to isto razdoblje prije tranzicije obilježila je i ekspanzija u proizvodnji tijekom 50.-ih godina koja je obilježila razdoblje od 50.-ih do 70.-ih godina kao razdoblje najbržeg rasta gospodarstva Hrvatske. Nadalje, razdoblje nakon tranzicije obilježile su sve veće migracije kao i činjenica da je BDP pao ispod svjetskog prosjeka. Nakon svake ekonomske krize, hrvatsko gospodarstvo obilježeno je značajnim i dugotrajnim procesima oporavka što dodatno otežava ostvarenje (i održavanje) ekonomskog rasta i stabilnosti gospodarstva.

2. Metodologija rada

Kako je već ranije istaknuto tema ovog završnog rada je „Ekonomski razvoj i gospodarske krize“.

Cilj rada je analizirati i objasniti pojam gospodarske krize, prikazati neke od značajnijih gospodarskih kriza koje su pogodile svijet i Republiku Hrvatsku, te kako su utjecale na ekonomski razvoj država nakon što su ih pogodile. Osim toga, cilj rada je i analizirati hrvatsko gospodarstvo prije i nakon tranzicije te prikazati suvremene izazove razvoja.

Struktura rada sastoji se od šest cjelina. Kronološkim redom navedene to su: uvod, metodologija rada, gospodarske krize, analiza gospodarskog rasta i razvoja Republike Hrvatske – povijesni pregled, suvremeni izazovi razvoja hrvatskog gospodarstva u EU okruženju te zaključak.

Prilikom pisanja ovog rada korišteno je nekoliko znanstvenih metoda istraživanja. Prva dva poglavlja rada, uvod i metodologija, pružaju kratki uvid u to što se sve nalazi u radu. Trećim poglavljem i metodom analize nastojalo se objasniti značenje jednog od dva glavna pojma iz naslova – gospodarske krize. Analizirali su se uzroci, posljedice i glavna obilježja svjetskih gospodarskih kriza, te su se metodom konkretizacije definirali i objasnili različiti oblici kriza kojima gospodarstva mogu biti pogođena. Također, korištena je i metoda dedukcije prilikom definiranja i navođenja obilježja i činjenica novijih kriza u odnosu na one koje su se dogodile prije. Nadalje, u četvrtom poglavlju osim metode analize, korištena je i metoda komparacije, odnosno usporedili su se pokazatelji razvijenosti hrvatskog gospodarstva prije i nakon tranzicije. Najviše korištena metoda u radu je metoda deskripcije kojom su opisani temeljni problemi i činjenice. Za kraj, u petom poglavlju, prikazani su suvremeni izazovi razvoja hrvatskog gospodarstva u EU okruženju te je predstavljena zdravstvena kriza koja je trenutno veliki problem na globalnoj razini.

3. Gospodarske krize

3.1. Pojam, uzroci i posljedice svjetskih gospodarskih kriza

Pojam gospodarske krize povezuje se uz razdoblje negativnog razvoja u gospodarstvu kao i uz negativni razvoj razina cijena, zaposlenosti, tokova kapitala i slično. Kada se govori o gospodarskoj krizi, kriza može obuhvatiti gospodarstvo jedne države ili većeg broja država. Nadalje, može obuhvatiti i dio gospodarstva (konkretnije, ekonomsku strukturu) kao što su primjerice poljoprivreda, prehrambena industrija, trgovina, turizam ili neku drugu gospodarsku granu na svjetskoj razini, ili u najkritičnijem slučaju i najteže rješivom, kompletno gospodarstvo na svjetskoj razini.

Temeljne vrste i odrednice krize obuhvaćene su pojmovima 1) stagnacija, 2) recesija i 3) depresija. Stagnacija je razdoblje tijekom kojega gospodarstvo ne raste, ali i ne pada ili vrlo malo pada u usporedbi sa prethodnim razdobljem. Razdoblje stagnacije nije nužno početak gospodarske krize. Nadalje, recesijom se obilježava pad ekonomske aktivnosti koji traje dva uzastopna kvartala, dok je depresija teži oblik recesije, ona recesija koja traje duže i koju obilježava pad BDP-a veći od 10%. Nastavno na to „temeljem kretanja BDP-a ekonomisti znaju je li gospodarstvo u recesiji ili ekspanziji, koliko brzo ekonomija raste u odnosu na ostale zemlje, a ekonomske politike uvelike ovise o trenutnome BDP-u i njegovim kratkoročnim prognozama“ (Obadić i Tica, 2016.:3).

Gospodarska kriza za uzrok može imati veliki broj čimbenika. Neki od njih mogu biti tržišne neravnoteže poput neslaganje ponude i potražnje, općenito rečeno, ali i nepovjerenje potrošača, prirodne katastrofe, ratovi, tehnološki razvoj i slično.

Zanimljiv prikaz pojma kriza daje Veselica (2012.:457) koji ističe kako se „kriza u ekonomiji posebno interpretira; ona označava proces stagnacije, galopirajuće inflacije, pad proizvodnje, zastoj u obrtu kapitala. Najveća kriza bila je svjetska kriza 1929. – 1933. i ona je imala oblik ekonomske i financijske krize. (...) Učinci su bili negativni, što se posebno odrazilo na zaposlenost, pad životnog standarda i ostale neugodnosti vezane za krizne situacije u državi“ (Veselica, 2012.:457). U suvremeno doba, svijet prolazi kroz gospodarsku krizu gotovo istodobno kao i kroz financijsku. Slomovi financijskih institucija, raspad bankarskog sustava, nezaposlenost i slično upućuju na financijsku krizu, odnosno financijski sektor je sektor u kojem se možda najbrže i najjasnije može uočiti nastanak krizne situacije. Po autoru Veselica

(2012.) upravo je to bio slučaj i s tzv. Velikom ekonomskom krizom koja je trajala od 1929. do 1933. godine. Tada je uzrok krize bio pad vrijednosti akcija i drugih vrijednosnih papira koji su djelovali na njujorškoj burzi. Osim što su se vidjele u prvi godinama krize, posljedice su se osjetile i mnogo godina kasnije. Primjerice, 1933. godine cijene u azijskim zemljama povećale su se stopostotno. Japan je doživio veliki mjehur na svojim tržištima. Hrvatska enciklopedija mjehure definira kao nagle promjene cijena jednog dobra ili skupine dobara ili tokova novca. Nadalje, SAD je također doživio mjehur na tržištu dionica, kao i maniju. Mjehuri u većini slučajeva implodiraju. U navedenom primjeru autor Veselica (2012.) navodi kako je implozija mjehura u Japanu, ali i u svim ostalim zahvaćenim zemljama, uzrokovala masovno propadanje velikog broja banaka i drugih financijskih tvrtki koji su nadalje uzrokovali spor gospodarski rast duže od desetljeća.

Prema autoru Galbraith (2010.:155) postoje dva pitanja koja se odnose na uzroke velike svjetske krize započete 1929. godine. Prvo se odnosi na to zašto je gospodarska aktivnost doživjela pad 1929. godine, a drugo na to zašto je nastavila padati skoro cijelo jedno desetljeće. Autor kao odgovore na prvo pitanje navodi pojavu prekomjernih zaliha u ljeto 1929. godine, nedovoljne investicije odnosno investicije koje se ne mogu ostvarivati usporedno s povećanjem profita, visoke kamatne stope i drugo. Navodi kako nema sumnje u to da je ekonomija bila nestabilna i nezdrava te oblikuje pet slabosti koje su odgovori na oba postavljena pitanja: 1) loša distribucija dohotka, 2) loša korporativna struktura, 3) loša bankovna struktura, 4) dvojbeno stanje vanjskotrgovinske bilance te 5) loše stanje ekonomske inteligencije (više o tome pogledati u: Galbraith (2010.)).

Kako navodi autor Lovrinović (2015.:644) kriza 1929. godine bila je početak novog vremena, odnosno vremena u kojem se intervenciju države mora shvatiti kao nužnost da bi se smanjili društveni tokovi velike krize i kako bi se što prije uspostavila ravnoteža. Ističe kako je Velika depresija (kriza 1929. godine u SAD-u) bila posljedica mnogih uzroka, a bankrot austrijske banke 1931. godine bio je okidač pojave te krize i u Europi. Slično prethodno gore navedenoj definiciji autora Veselice, Lovrinović (2015.:324) ističe kako je „jedan od najvažnijih uzroka suvremenih financijskih kriza je neravnoteža na međunarodnim tržištima između investicija i štednje“. Danas je poznato da su zemlje u razvoju pokretači štednje dok su većinom, ali ne sve, razvijene zemlje pokretači investicija i neumjerene potrošnje. Pojava neravnoteže između štednje i investicija može dovesti do financijske krize koja se iz zemlje u kojoj je nastala vrlo lako prenosi na čitav svijet.

U nastavku će se pojasniti glave odrednice, početci i posljedice još nekih, većinom financijskih, kriza koje su pogodile pojedine zemlje, ali i imale učinak na svjetsko gospodarstvo.

U svom radu autorica Ahec-Šonje (2002.) bavi se analizom financijskog i bankarskog sustava od 70.-ih godina 20. stoljeća. Svijet se tada suočavao s različitim valutnim krizama, bez puno nekih velikih i ozbiljnih bankarskih poremećaja. Provedbom deregulacije financijski sustav postao je osjetljiviji i to je bio uzrok sve većeg broja novih poremećaja u sustavu tijekom 80.-ih i 90.-ih godina. Bankarske krize zemalja u razvoju i novonastalih tržišta često su bile obilježene ozbiljnijim poremećajima valuta zbog procesa financijske liberalizacije koji se razvijao u slabije razvijenom pravnom okviru.

Financijske krize u svijetu devedesetih godina 20. stoljeća obilježile su financijska kriza u Meksiku 1994. godine, financijska kriza koja je zahvatila Aziju 1997. godine, nadalje ruska financijska kriza 1998. godine, brazilska financijska kriza 1997. godine te argentinska financijska kriza 1998. godine. Autor Lovrinović (2015.:662) navodi tri uzroka meksičke financijske krize 1994. godine: deficit bilance plaćanja, precijenjenost domaće valute koje je dovelo do napada inozemnih investitora, te liberalizacija tokova kapitala za koju gospodarstvo nije bilo spremno. Po navodima autora Valencia i Laeven (2008.) razvoj događaja iz 1994. naveo je banke da smanje kredite trgovcima obveznicama, što je kasnije utjecalo na banke s velikim obveznicama i otvorenim trgovačkim pozicijama. Ljudi su svoja sredstva počeli preusmjeravati prema većinom stranim bankama. Nakon provedenih mjera za ublažavanje likvidnosti do kraja 1994. godine od 205 postojećih banaka, broj se smanjio na 142 banke. S druge strane kako navodi autor Lovrinović (2015.) kriza koja je pogodila Aziju 1997. godine bila je valutna i bankarska kriza izazvana kretanjem kapitala u dolarima i jenima što je dovelo do stvaranja imovinskih mjehura zbog porasta inozemnih investicija. Mjehure je stvorio nagli porast broja privatnih banaka, naglo kreditiranje i ulaganja koji su posljedica liberalizacije. Azijska kriza je u ostatku svijeta protumačena kao posljedica strukturalnih problema, no smatra se najvećom financijskom krizom nakon krize 1929. godine i prije krize 2008. godine. Po Valencia i Laeven (2008.) istočnoazijska kriza imala je veze sa sastavom duga i izloženosti stranom tečajnom riziku, a ne sa razinom javnog duga i fiskalnim deficitom.

Ruska financijska kriza 1998. godine kronološki je slijedila azijsku krizu. Prema autoru Lovrinović (2015.) nastala je uslijed velike zaduženosti države inozemstvu, te zbog kraha u procesu tranzicije i privatizacije. Uzroci krize utjecali su na pad životnog standarda, naglo smanjenje zaposlenosti te na povećanje siromaštva za čak 10%, no već 1999. i 2000. godine

porast cijena nafte na svjetskom tržištu doveo je do izlaza iz krize, odnosno potpunog oporavka zemlje. Primjer ruske financijske krize dokaz je toga kako su zemlje koje još nisu prošle proces tranzicije osjetile sve posljedice financijske globalizacije. Nadalje, autori Valencia i Laeven (2008.) navode kako je do travnja 1998. godine Centralna banka Rusije bila relativno uspješna u obrani politike fiskalnog tečaja, no pojavom političkih previranja, smjene vlade tadašnjeg premijera i zastojem prilikom formiranja nove vlade izgubila je kontrolu nad situacijom. Tada su banke bile dodatno pogođene vladinom odlukom o restrukturiranju državnog duga.

Brazilska financijska kriza (1997.) te argentinska financijska kriza (1998. – 2002.) primjeri su kriza koje su po navodima autora Lovrinović (2015.) kao i ruska financijska kriza nastale utjecajem domaćih čimbenika u kombinaciji sa inozemnima koji obuhvaćaju posljedice azijske krize. Svaka kriza nosi određeni pritisak na neku drugu zemlju zajedno sa investitorima koji se povlače na financijskom tržištu, očekuju pad domaće valute i deviznih rezervi. Brazil je iz krize izašao nakon devalvacije i s poboljšanjem izvoza, te uz pomoć MMF-a. Uzorci argentinske krize nalazili su se u lošoj fiskalnoj politici, već spomenutoj liberalizaciji te u utjecaju svih prethodnih kriza u svijetu. Argentina je svoj dug nastao tijekom godina krize otplatila četiri godine kasnije, nakon što je BDP počeo bilježiti stope rasta i to 9% godišnje. Autori Cibils, Weisbrot i Kar (2002.) navode kako su po MMF-u glavni uzrok za argentinsku krizu bili neuspjesi u fiskalnoj politici te da se preporučila monetarna i fiskalna štednja kao sredstvo kojim bi se vratilo povjerenje investitora i stimulirao gospodarski oporavak. Taj pristup je u narednim godinama propao iz razloga što je gospodarstvo zalazilo u veću depresiju, i to s padom BDP-a za 20% niže od 1998. godine.

Financijska kriza krajem 2008. godine nije zahvatila samo SAD već je obuhvatila svijet u globalu. Događaji u Sjedinjenim Američkim Državama bili su pokretač te krize a uzroci dolaze iz puno ranijeg vremena. „Neodrživ koncept razvoja temeljen na potrošnji i “financijalizaciji” ekonomije, deregulacija financijskog tržišta koja je pogodovala uvođenju niza rizičnih inovacija, smanjenje stope progresivnog poreznog opterećenja i politika niskih kamatnih stopa neke su od najčešće spominjanih pogrešaka u ekonomskoj politici SAD-a“ (Mlikotić, 2010.:84). Korijeni te krize navedeni po Mlikotić (2010.) vidljivi su u negativnim posljedicama niza neoliberalnih reformi od 80.-ih godina prošlog stoljeća. Također po Benić (2012.) kriza je nastala zbog velikih promjena u udjelu rada i kapitala. Navodi kako je u razvijenim zemljama udio rada 60.-ih i 70.-ih godina bio 75%, dok je u on u Europi iznosio 65 do 68% u prvim godinama 21. stoljeća. Kao rezultat tih pokazatelja navodi neslaganje ponude i potražnje u godinama koje su slijedile.

Kriza tijekom 2008. i 2009. godine po autorima Jurčić i Teodorović (2011.) najsnažnija je i najraširenija kriza od Velike svjetske krize 1930.-ih godina. Gospodarske regije i države bile su različitim intenzitetom pogođene nastankom krize. Razdoblje koje će biti teže i od samog razdoblja trajanja krize je ono koje je tek slijedilo odnosno proces oporavka te vraćanje na razine iz vremena prije krize. Regije i velike države koje su bile manje izložene vanjskim izvorima financiranja bile su znatno manje pogođene globalnom krizom od zemalja koje su do tada uvelike ovisile o vanjskim izvorima financiranja. Po navodima spomenutih autora te su zemlje do tog razdoblja bile okrenute izvozu i tada se suočavaju sa padom izvozne potražnje te sukladno tome i sa padom stopa rasta.

Države kontinenta Europe bilježile su visoki pad cijena nafte, smanjenje potrošnje, smanjenje izvoza, usporavanje poslovnih ulaganja te sve to zajedno produbljuje krizu tijekom 2009. godine. Većina europskih gospodarstava u usponu, prvenstveno bivše socijalističke zemlje odnosno zemlje koje su prolazile/prošle kroz tranziciju, bila je pogođena tim situacijama budući da se njihov dotadašnji razvoj temeljio na kapitalnim tržištima razvijenijih zemalja. To je sve prethodilo rastu stopa nezaposlenosti i povećanju pritiska na socijalne transfere.

„Suvremeni tokovi koji prožimaju Europsku uniju i Republiku Hrvatsku su globalizacija, europeizacija i tranzicija. Ti suvremeni tokovi uvelike određuju društvena, politička i ekonomska djelovanja“ (Babić, 2015:381). Globalizacija gospodarstva uzrokovala je globalizaciju sveukupnog razvoja, odnosno problemi razvoja postali su lokalni koliko i globalni, te ih se mora rješavati na široj razini od državne. To dovodi do zaključka da je razvoj vrlo bitan pojam i nije upitno hoće li se proces globalizacije odvijati i dalje već u kojem smjeru će ići te kojom brzinom, no u današnje vrijeme mnogo toga se može i predvidjeti.

3.2. Utjecaj gospodarskih kriza na „male“ zemlje

Cilj ovoga potpoglavlja je prikazati različita mišljenja i teorije ekonomista i autora o tome kakav su utjecaj krize prethodnih godina imale na Republiku Hrvatsku, ali i na druge „manje“ zemlje u odnosu na velike svjetske sile poput primjerice Sjedinjenih Američkih Država.

U svojoj knjizi, autor Veselica (2012.) bavi se poremećajima u funkcioniranju gospodarskog, političkog i socijalnog sustava, te ostalih institucija Republike Hrvatske uzrokovanih svjetskim gospodarskim krizama. Navodi kako je kriza u prvom desetljeću 21. stoljeća u Hrvatskoj bila

apsolutna i da je uzrokovala zatajenje svih institucija, mehanizama i instrumenata koji bi ublažili učinke recesije i otvorili mogućnost rješavanja krize. Situacija u kojoj se nalazila Hrvatska bila je složena zbog toga što je ostvarena stagnacija u razvoju koja se najviše ogledala u gubitku neostvarenog društvenog bruto domaćeg proizvoda, u deficitu platne bilance, u relativno malom izvozu koji pokriva malo više od 50% uvoza koji dovode do prilično velikog i negativnog salda platne bilance. Hrvatska je ostvarila i stagnaciju u rastu osobnih dohodaka i to do te razine da dohoci ne mogu pokriti potrebe kako bi se omogućio zadovoljavajući životni standard. Nadalje, nezaposlenost je također bila veliki problem koji se reflektirao i na demografsku sliku države. Kako bi se utjecalo na promjene tih pokazatelja bilo je potrebno uključiti sve strukture u rješavanje. Navodi kako je bila potrebna kvalitetno osmišljena politika koja je trebala biti fleksibilna i pravedna. Osim navedenog, veliki problem bio je i starenje stanovništva. U prošlosti se država susretala sa gubitcima vezanim uz ratove, emigracije, epidemije i slično, ali se i tada uz sve navedeno bilježio porast stanovništva u narednim godinama. U trenutku autorova razmatranja ekonomska emigracija bila je problem koji smanjuje prirodni prirast i smanjuje najvitalniji dio stanovništva. Po svemu navedenom moglo se zaključiti da je kriza utjecala na puno različitih pokazatelja, a ne samo na smanjenje bruto domaćeg proizvoda.

Nadalje, autor Lovrinović (2015.) u svom djelu navodi kako je Europska unija s nastalom krizom 2008. godine zabilježila najdužu recesiju, a s time pokazala i svoje manjkavosti u solidarnosti i strategijama činjenicom da su se gubitci zemalja članica trebali moći riješiti partnerskim instrumentima, mjerama i politikama. Upravo zbog takvih obećanih mjera manje razvijene zemlje pristupile su uniji kako bi postigle brži razvoj, no to je dovedeno u pitanje s obzirom na pomoć pruženu u najpotrebnijim trenucima krize i recesije.

Dio rada koji je autor Ilić (2013.) napisao govori o tome kako su većinom zemlje u razvoju one koje su osjetile najveće posljedice krize zbog toga što su ovisile o stranim investicijama i stranom kapitalu. Također, manje razvijene zemlje bile su zakinite u pravima pristupa međunarodnim tržištima rizika. Temeljni uzrok toga ekonomisti vide u strukturi financijskih tokova koji ne podupiru transfere financijskih rizika.

Kada se općenito uspoređuje američko gospodarstvo i gospodarstvo Europske unije, nakon krize 2008. godine, autor BeniĆ (2012.) navodi kako je oporavak američkog gospodarstva bio daleko brži i efikasniji i to zbog toga „što je financijski sustav Europske unije postao veći, međuovisniji i riskantniji od američkog“ (Benić, 2012.:849). Također, kriza u Europskoj uniji

nije samo ekonomska već i socijalna i politička. Već spomenute manjkavosti u solidarnosti Europske unije BeniĆ (2012.) povezuje s podjelom Europske unije na velike i male zemlje, te na zemlje dužnike i vjerovnike. Također praveći razliku između zemalja članica (primjer: spašavanje Grčke pred bankrot 2010. godine) u Europi se stvorio jaz između zemalja sjevera i juga te je solidarnost Europske unije postala upitna.

Kao konkretan primjer utjecaja financijske krize 2008. godine na Republiku Hrvatsku BeniĆ (2012.) navodi „izravne inozemne investicije koje su u Hrvatskoj od 2000. godine stalno rasle do 2008. godine kad su iznosile 4,2 mld eura. Već 2009. godine smanjile su se na 2,1 mld eura, da bi 2010. godine iznosile samo 281 milijun eura. 2011. godine su se donekle povećale (u prva tri tromjesečja iznosile su 1,05 mld eura), ali još uvijek daleko ispod predkriznih razina“ (Benić, 2012.:850).

Autorica Verdun (2012.) se u svom članku kroz pet odjeljaka fokusirala dati odgovore na pitanja poput: tko su i što su „male“ države, koji čimbenici određuju veličinu države odnosno njezinu „smanjenost“, gdje se može povući granica između velike i male države, što se može očekivati od „malih“ država u ekonomskim izazovima i krizama, koji čimbenici doprinose iskustvu „male“ države u kriznim vremenima, je li članstvo u EU važno za „male“ države, odnosno hoće li im članstvo u kriznoj situaciji pomoći ili odmoći, te vrijedi li članstvo u Europskoj uniji. Po Verdun (2012.) postoji sedam izvora utjecaja za donošenje odluka u Europskoj uniji, a to su: 1) politička težina, 2) politička praksa, 3) ekonomska težina, 4) socijalna i ekonomska praksa, 5) uvjerljive ideje, 6) uvjerljivi zahtjevi i 7) vjerodostojnost i dosljednost. „Mala“ država bi po tome u izvorima 1) i 3) postigla niže rezultate, ali bi u ostalih pet postigla veće rezultate. Prilikom definiranja „malih“ država članica autorica u obzir uzima sve ostale države članice Europske unije osim Njemačke, Italije, Francuske, Velike Britanije (tada još članice Europske unije), Poljske i Španjolske, koje spadaju u „velikih šest“ odnosno među najveće države članice Europske unije. Po navodima Verdun (2012.) „male“ ekonomije većinom nisu u mogućnosti biti apsolutno samostalne, imaju potrebu uvoziti i izvoziti što dovodi do zaključka da su to otvorene ekonomije koje su najčešće više pogođene od zatvorenih ekonomija u globalnoj razmjeni. Također „male“ države su sklonije pridruživanju monetarnoj uniji zbog izloženosti međunarodnim tržišnim snagama. Nadalje, navodi kako su „male“ države dinamičnije u odnosu na velike pri pojavi krize. U zaključku svoga rada Verdun (2012.) smatra da bi se države trebale podijeliti na više „malih“ vrsta, odnosno da treba postojati određena granica između veličina kako bi se što bolje mogle objasniti njihove potrebe, situacije i posljedice koje osjete u kriznom razdoblju. Ono što sigurno tvrdi je da se „male“ države

suočavaju sa većom količinom izazova i kako imaju apsolutno drugačiji put do uspjeha od ostalih zemalja. Također, iako je veličina bitna, autorica smatra da puno više čimbenika od same veličine države ovisi o tome kako će se država snaći u globalnoj krizi. Unatoč svim nacionalnim rješenjima država, Europska unija treba biti ta koja će, na ovaj ili onaj način, pomoći svojim članicama da sigurno i uz najmanje posljedice prebrode i izađu iz krize. Provedena studija autorice pokazala je da se „male“ države na različite načine bore s krizama. S obzirom na svoju veličinu i spomenutu otvorenost ranjivije su. Također, zbog svoje veličine dinamičnije su te se često brže i lakše mogu suprotstaviti kriznoj situaciji. Mnoge od „malih“ država su se u prvom planu pridružile Europskoj uniji kako bi se zaštitile od budućih ekonomskih kriza te kako bi uživale benefite Unije.

S druge strane, autorica Kersan-Škabić (2010.) se u svom članku bavila analizom poteškoća koje su bile prisutne prilikom utjecaja financijske krize 2008. godine, fokusirajući se prvenstveno utjecajem na nove članice Europske unije (NMS). Glavno pitanje na koje je tražila odgovor je bilo ograničava li sudjelovanje u monetarnoj uniji nove članice u primjeni mjera s kojima bi one možda samostalno bolje i učinkovitije utjecale na krizu ili im članstvo pruža mnoštvo jednostavnijih rješenja pri izlasku iz krizne situacije. Navodi kako je „MMF predložio da EU ublaži kriterije za ulazak u EMU kako bi nove članice mogle, iako ne zadovoljavaju potrebne kriterije, uvesti euro što prije jer se smatra da bi na taj način izloženost krizi bila niža“ (Kersan-Škabić, 2010.:20). Zbog oscilacija u stupnju razvoja među članicama, te o ovisnosti NMS-a o kapitalu već postojećih članica, kriza je različito utjecala na članice Europske unije. Novije članice Europske unije krizu su osjetile tek godinu dana nakon početka krize. Činjenica je da se „reagiranje na krizu provelo na svim razinama EU: nacionalne vlade, Europske središnje banke i Europske komisije. Svi rade zajedno da bi zaštitili štednju, osigurali kredite za poduzeće i građanstvo i stvorili temelje za bolji sustav upravljanja financijskim sustavom u budućnosti“ (Kersan-Škabić, 2010.:20). No, upravo je kriza pokazala koliko je sustav nesposoban i ranjiv u praksi. Zbog nemogućnosti predviđanja situacija koje su slijedile međunarodne financijske institucije, a ni Europska središnja banka, nisu mogle reagirati pravovremeno. Autorica dolazi do zaključka kako „u novonastalim uvjetima EU mora reagirati kao jedno gospodarstvo, što implicira zajedničko djelovanje u cilju pružanja adekvatne pomoći zemljama“ (Kersan-Škabić, 2010.:22).

4. Analiza gospodarskog rasta i razvoja Republike Hrvatske – povijesni pregled

Početak suvremenog doba definira se, načelno, početkom Prvog svjetskog rata, odnosno 1914. godinom, ili krajem rata, odnosno 1918. godinom i traje sve do današnjega dana. Republika Hrvatska je jedna od mnogih bivših tranzicijskih zemalja, zemalja koje su sa planskog gospodarstva prešle u tržišno gospodarstvo, odnosno zemalja koje su prešle iz socijalističkog uređenja u parlamentarnu demokraciju. Tranzicija u Republici Hrvatskoj počinje devedesetih godina dvadesetog stoljeća i traje do 2000. godine, iako je u manjoj mjeri također prisutna i danas. 2000. godina bilježi se kao godina kraja tranzicije iz razloga što je država od tada počela bilježiti pozitivne promjene ekonomskih pokazatelja.

U ovom poglavlju prikazat će se i objasniti pokazatelji razvijenosti hrvatskog gospodarstva prije tranzicije kao i pokazatelji razvijenosti hrvatskog gospodarstva nakon tranzicije. Pojam tranzicije uz sebe veže i pojmove ekonomskog razvoja i ekonomskog rasta. Autori Obadić i Tica (2016.) navode kako je „ekonomski razvoj puno širi pojam od ekonomskog rasta. Ekonomski rast je samo jedna i to kvantitativna dimenzija ekonomskoga razvoja koja označava rast BDP-a unutar neke zemlje. Ekonomski razvoj s druge strane osim samoga rasta BDP-a uključuje i cijeli niz usmjerenih napora nositelja ekonomske politike s ciljem povećanja životnog standarda, ljudskog kapitala, važne infrastrukture, regionalne konkurentnosti, socijalne uključenosti, zdravstvenoga stanja i pismenosti stanovništva“ (Obadić i Tica, 2016.:10). Ekonomski razvoj je važniji od rasta BDP no porast BDP-a je svojevrsni uvjet ekonomskog razvoja.

4.1. Pokazatelji razvijenosti hrvatskog gospodarstva prije tranzicije

Pokazatelji razvoja mogu se podijeliti na kvantitativne i složene pokazatelje. Po autoru Codrington (2005.) kvantitativni pokazatelji razvoja su BNP po stanovniku, demografski pokazatelji koji podrazumijevaju stope rodosti, smrtnosti i plodnosti, te zdravstveni i gospodarski pokazatelji koji podrazumijevaju postotak BNP u primarnim industrijama, potrošnju energije i stopu nezaposlenosti. Složeni pokazatelji pak uključuju indeks ljudskog razvoja, indeks ljudskog siromaštva i indeks razvoja prema rodu.

Razdoblje prije tranzicije u Republici Hrvatskoj obuhvaća razdoblje prije 90.-ih godina 20.stoljeća. „Usporavanje priraštaja stanovništva značajka je hrvatskog razvoja tijekom 20. stoljeća. (...) Jedan od najznačajnijih čimbenika usporenog rasta stanovništva jesu ratni gubitci stanovništva“ (Stipetić, 2012.:219). Godišnja stopa rasta u razdoblju od 1920.-ih do 1940.-ih godina bila je oko 0,9% godišnje, a 0,42% u razdoblju od 1950.tih do 1990.-ih godina. Glavni uzroci takvih stopa u godinama mira, odnosno godinama nakon dvaju svjetskih ratova su gubitci života tijekom ratova, koji su onda glavni uzrok neostvarenja priraštaja. Podatci navedeni iznad prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1 Stanovništvo Hrvatske od 1913. do 1991. godine

Popis – procjena	Broj stanovnika	Godišnja stopa rasta
1910.	3,460.584	...
1913.	3,553.500	...
1921.	3,443.375	-0,05
1931.	3,785.455	0,95
1941.*	4,098,500	...
1948.	3,779.858	...
1950.	3,827,800	...
1953.	3,936.696	0,81
1961.	4,159.696	0,68
1971.	4,169.887	0,02
1973.	4,167.500	...
1981.	4,391.139	0,51
1991.	4,499.049	0,25
2001.	4,437.460	-0,14
2005.	4,442.000	...

*procjena autora

Izvor: izrada autorice prema: Stipetić, 2012., str. 220

Bitno za naglasiti je da je stagnacija broja stanovnika u razdoblju od 1961. do 1973. godine uzrokovana i odlaskom većinom mlađe populacije u inozemstvo. Odlaskom mlađe radne snage odlazila je i reproduktivna snaga što je uzrokovalo pad nataliteta, a povećalo mortalitet

preostalog, starijeg, stanovništva. Pad nataliteta praćen rastom mortaliteta usporio je rast broja stanovnika.

U razdoblju od 1910. godine do 1990. godine broj stanovnika u radnom kontingentu, onih koji se nalaze u dobi između 15. i 64. godine starosti, narastao je sa 2 milijuna na čak 3,28 milijuna. Povećan broj ljudi uzrokovao je i povećan pritisak na zapošljavanje koji se mogao ostvariti jedino zapošljavanjem u nepoljoprivrednim djelatnostima.

Hrvatska je imala sporiji gospodarski razvoj u razdoblju od 1913. do 1950. godine nego cijela tadašnja Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Hrvatska je ostvarila tek dvije trećine prirasta BDP-a koji je posjedovala Jugoslavija s tim da je to većinom uzrokovano ratnim štetama unutar Hrvatske koje su bile puno veće nego u ostatku tadašnje republike. Sporiji gospodarski napredak Hrvatske uzrokovao je ne samo ekonomske, već i političke posljedice. Također, slom bankarskog sustava još je jedan razlog usporavanja rasta hrvatskog gospodarstva.

1950-ih godina ostvaruje se ekspanzija poljoprivredne proizvodnje, a ostvaruje se napuštanjem kolektivizacije i poboljšanjem cijena poljoprivrednih proizvoda. Proizvodnja se od 50.-ih do 70.-ih godina povećala skoro tri puta, kao što se i proizvodnja žita po stanovniku gotovo utrostručila. S druge strane proizvodnja lana i konoplje se smanjila, a proizvodnja duhana i šećerne repe znatno povećala. Što će proizvođači proizvoditi i uzgajati na većim površinama određivali su tržište i otkupne cijene.

U razdoblju prije tranzicije dolazi i do ekspanzije u industriji i industrijskoj proizvodnji. U Tablici 2 vidljivo je da su se rezultati u proizvodnji najistaknutijih proizvoda nevjerojatno povećavali. Tako je primjerice zabilježeno povećanje proizvodnje elektroenergije za čak 12 puta, nafte za 50 puta, plina za 150 puta i tako dalje. Ovim rezultatima postavljeni su temelji za ekonomski i društveni napredak.

Tablica 2 Industrijska proizvodnja u Hrvatskoj od 1950. do 1973. godine

Proizvod	Jedinica mjere	Godine			
		1950.	1960.	1970.	1973.
Elektroenergija	mil. KWh	577	1.671	5.272	6.908
Ugljen	000 t	2.056	2.530	718	414

Nafta	000 t	53	770	2.057	2.670
Plin	mil. m ³	5	35	476	751
Sirovo željezo	000 t	62	148	174	200
Boksit	000 t	125	439	789	438
Aluminij	000 t	1,9	5,1	6,2	77
Brodovi	(000 BRT)	4	187	380	659
Akumulatori	(000 t)	3,7	3,4	4,8	8,1
Televizori	000 kom	-	3	66	78
Umjetna gnojiva	000 t	26	40	317	405
PVC (u prahu)	000 t	-	7	17	35
Cigla	mil. kom.	219	352	560	755
Cement	000 t	741	1.291	2.001	2.510
Pamučne tkanine	mil. m ²	32	64	91	83
Vunene tkanine	mil. m ²	11	17	16	17
Kožna obuća	mil	3,9	6,3	8,6	13,1
Šećer	000 t	27	83	102	128
Jestivo ulje	000 t	9	13	48	55
Cigarete	000 t	4,9	4,7	3,3	8,3

Izvor: izrada autorice prema: Stipetić, 2012., str. 313

Brzi rast ostvarivale su i kemijska industrija i metalna industrija. Iako je razvoj industrije bio brz i bilježio napredak i dalje se ona slabije razvijala u odnosu na Jugoslaviju u cjelini. S druge strane, pored napretka u industriji bilježio se spor razvoj obrta, no sa povećanjem proizvodnje rastao je i porast obujma prometa. Pored tradicionalnog prometa u koji spadaju željeznički i pomorski promet, sve više se koristio i cestovni promet.

„Od pedesetih godina prošlog stoljeća počinje nagli razvitak turizma – djelatnosti koja će tijekom idućih desetljeća izrasti u najvažniju gospodarsku djelatnost Hrvatske“ (Stipetić, 2012.:318). Kapaciteti se između 1952. i 1973. povećavaju za čak 18 puta, a rezultat je to izgradnje hotela kao i povećanja kapaciteta privatnog sektora.

Zaključak je da se između 1950. i 1973. godine bilježio najbrži rast gospodarstva Hrvatske. U knjizi *Dva stoljeća razvoja hrvatskog gospodarstva (1820.-2005.)*, autor Stipetić (2012.) navodi tri čimbenika koja su u najvećoj mjeri utjecala na taj porast. Prvi bi bio pritisak ekonomske politike na povećanje investicija. Slijedi ga visok priljev inozemnih sredstava, te treći čimbenik sposobnost ekonomske politike da mijenja svoje početke dogme. Gospodarski rast u tom razdoblju bio je temelj kasnijeg rušenja socijalističkog sustava samoupravljanja.

4.2. Pokazatelji razvijenosti hrvatskog gospodarstva nakon tranzicije

Prema autorici Wertheimer-Baletić (2005.) smanjenje broja stanovnika od 1991. do 2001. godine posljedica je kako prirodnog smanjenja tako i negativnog migracijskog salda. Navodi da su 90.-ih godina uzrok iseljavanja stanovništva migracije uzrokovane ratom, izbjegličke imigracije, ali i ekonomske migracije iz razloga što su u recesiji bile visoke stope nezaposlenosti. Migracijska bilanca bila je i ranije negativna, no praćena ratom, u postratnom razdoblju, u uvjetima prirodne recesije ona nastavlja svoj negativan trend (tako djeluje na dobno-spolnu, ekonomsko-socijalnu, obrazovnu, nacionalnu i druge strukture).

Udio Hrvatskog stanovništva bilježi smanjenje tijekom 20. stoljeća u stanovništvu Zapadne i Istočne Europe, ali i više u cjelokupnom svjetskom stanovništvu. „Godine 2005. Hrvatska je u svjetskom stanovništvu sudjelovala sa svega 0,69 promila (manje od 1‰), prema 1,98 promila godine 1913. Drugim riječima, ponder Hrvatske u svjetskom stanovništvu tijekom promatranog razdoblja smanjio se na trećinu nekadašnjeg“ (Stipetić, 2012.:223). Hrvatsko gospodarstvo podnosilo je velike utjecaje tih podataka. U rastu stanovništva Hrvatske vidljiva su odstupanja u usporedbi sa svjetskim i europskim težnjama.

Broj zaposlenih nakon tranzicije vidno se smanjivao, odnosno nezaposlenost je rasla. Puno je uzroka takvom stanju. Ratnim razdobljem uništena su i zatvorena mnoga poduzeća. Također, provođenje privatizacije koje je uslijedilo doveo je do toga da se smanjuje broj postojećih radnih mjesta i da se otpuštaju radnici u velikom broju. Tek nakon 2000. godine broj zaposlenih počinje ponovno oblikovati uzlaznu putanju.

U usporedbi sa razdobljem prije tranzicije koje je obilježavao gospodarski rast, neposredno prije tranzicije javljaju se naznake usporavanja rasta koje su nakon tranzicije dovele do pada proizvodnje. Žitarska proizvodnja, kao najvažnija, smanjila se i to u mjeri da ostvaruje rezultate

slične onima iz 60-ih godina. Glavni razlog stagnacije i smanjenja proizvodnje bio je u smanjenom korištenju obradivih površina kao i napuštanjem sela odlaskom u gradove. To su rezultati ekonomskog napretka hrvatskog društva koji su doveli do proširenja gradova i gradnje na nekadašnjim obradivim površinama.

Godišnje stope rasta stanovništva, mase BDP-a i BDP-a po stanovniku nakon tranzicije ostvarivale su pad. Prije tranzicije velika zaduživanja Jugoslavije u inozemstvu dovodila su do usporavanja gospodarskog razvitka cijele države, do ograničenja u potrošnji, kao i do ubrzanja inflacije i ostalih negativnih trendova. Sve to uzrokovalo je urušavanje sustava 1990.1991. godine. Podatci iz Tablice 3 posljedica su niza odredbi koje su se prije tranzicije počele provoditi, a na vrijeme nakon tranzicije štetno su utjecale. To su bili zahvati neoliberalne ekonomske politike.

Tablica 3 Godišnje stope rasta gospodarstva Hrvatske od 1950. do 2005. godine

Razdoblje/ godina	Godišnje stope rasta (u %)		
	Stanovništvo	Masa BDP-a	BDP po stanovniku
1950. - 1973.	0,40	5,40	4,99
1973. - 2005.	0,16	1,28	1,11
	U tome:		
1973. - 1980.	0,52	4,90	4,37
1980. - 1990.	0,28	0,75	0,47
1989. - 1999.	-0,06	-2,13	-2,07
1999. - 2005.	-0,03	3,72	3,76

Izvor: izrada autorice prema: Stipetić, 2012., str. 359

Kada se govori o BDP-u po stanovniku Hrvatska je neposredno prije tranzicije bila 57% iznad svjetskog prosjeka, a nakon tranzicije nalazi se na 14% iznad svjetskog prosjeka. Iz toga se može zaključiti da se Hrvatska nakon tranzicije razvijala sporije nego ostatak svijeta. Također, iste usporedbe mogu se napraviti i sa susjednim zemljama. Primjerice, Hrvatska je imala polovicu austrijskog dohotka po stanovniku 1973. godine, a nakon 30 godina taj rezultat je

35%. kao i npr. usporedba sa Mađarskom gdje je Hrvatska imala 80-ih godina veći BDP po stanovniku od Mađarske a već 2003. godine zaostaje za 10%.

Zaključak faze razvoja Hrvatske nakon tranzicije je da je država tijekom tog razdoblja izašla iz kruga razvijenijih zemalja te je tek 2005. godine, 16 godina nakon, uspjela ostvariti rezultate iznad onih iz 1989. godine. Prema autorima Obadić i Tica (2016.) 2000. godina uzima se kao godina završetka tranzicije i Hrvatska spada u posttranzicijske zemlje. Nakon 2000. godine bilježe se promjene u BDP-u, gospodarstvo raste i država se nije susretala sa većim šokovima po gospodarstvu. Navode kako je Hrvatska od 1989. godine prošla kroz tri recesije počevši sa prvom koja je trajala pune četiri godine, odnosno od 1990. do 1993. godine. Druga recesija, koja je trajala nešto više od godinu dana, bila je u periodu 1998. i 1999. godine. Zadnja recesija ili financijska kriza, ujedno i najduža, trajala je gotovo šest godina i to u periodu od 2009. do 2014. godine. Iz navedenih činjenica može se zaključiti kako je Hrvatska prolazila kroz duboke i dugotrajne recesije i krize. Upravo zadnja financijska kriza i razdoblje recesije nakon nje pokazatelji su toga da je Hrvatska naspram drugi zemalja Europske unije preživjela najteži udarac krize s najdužim oporavkom.

5. Suvremeni izazovi razvoja hrvatskog gospodarstva u EU okruženju

U ovom poglavlju govorit će se o statusu Republike Hrvatske u Europskoj uniji, predviđanjima u broju stanovništva s obzirom na dosadašnji demografski razvoj, o promjenama unutar desetljeća od posljednje krize, te o predviđanjima koja bi mogla zahvatiti hrvatsko gospodarstvo u nastanku nove krize. U drugom potpoglavlju ističe se utjecaj pojave korona virusa u Republici Hrvatskoj i dosadašnji ishod svih poduzetih mjera.

5.1. Položaj Hrvatske u Europskoj uniji – gospodarsko-institucionalni pogled

Uz već prethodno navedene definicije ekonomske krize još jedna je i ta da se ekonomska kriza objašnjava kroz negativne stope gospodarskog rasta te kroz povećanje nezaposlenosti, odnosno smanjenje zaposlenosti. Primarni cilj svakog gospodarstva u krizi je povećati zaposlenost i proizvodnju. „Svrha ekonomske politike i ekonomske znanosti su povećanje domaće proizvodnje, odnosno nacionalnog dohotka i postizanje pune zaposlenosti kao nužnog uvjeta povećanja standarda vlastitih građana“ (Jurčić, 2015.:2). Po imenovanom autoru to su osnovni ciljevi države i takav pristup imaju države koje kroz prvih par godina izlaze iz krize i vrlo brzo postižu rezultate jednake onima prije razdoblja krize.

Republika Hrvatska pristupa Europskoj uniji 2013. godine. S obzirom da Hrvatska i dan danas ima svoju nacionalnu valutu ona ne pripada monetarnoj integraciji Europske unije, već samo ekonomskoj integraciji koja usporeno usklađuje ekonomske politike zemalja članica. Po autoru Jurčić (2015.:9) Hrvatska se ušavši u Europsku uniju nalazila pri dnu u većini makroekonomskih pokazatelja, a uzrok takvog stanja povezuje s činjenicom da se posljednjih dvadeset godina provodi jednaki model ekonomske politike.

Autor Jurčić (2015.:6) navodi da su hrvatski prioriteti bili povećanje domaće proizvodnje, povećanje zaposlenosti, plaća i mirovina, povećanje izvoza, smanjenje dugova, i povećanje investicija. Da bi BDP postigao rast od 4% u dvije godine, a u četiri godine i 7% potrebno je imati odgovarajuću politiku koja će se za to pobrinuti. Rokovi od dvije godine i malo duže su slabije prihvaćeni jer rješenje nalaze u neiskorištenim kapacitetima i resursima, dok se oblikovana politika na duži rok definira kao strategija. Prostor i stanovništvo države bi trebali

biti polazni temelji te strategije, dok bi cilj trebao biti povećanje životnog standarda koje će doći iz većeg dohotka, a dohodak iz produktivnijeg korištenja dostupnih nam resursa. Glavna značajka te dugoročne strategije je demografski razvoj. U Tablici 4 možemo vidjeti kako predviđanja za Hrvatsku nisu pozitivna. Predviđa se kako će broj stanovnika do 2030. godine past na 4 milijuna, te do 2050 na 3,6 milijuna. S obzirom na predviđanja za svijet, razvijene zemlje i zemlje u razvoju to je poražavajuća pretpostavka. No za spomenutu dugoročnu strategiju potrebni su i podaci dobne i regionalne strukture koji nisu ništa bolji, ali promjenjivi su ukoliko se poduzmu potrebne mjere.

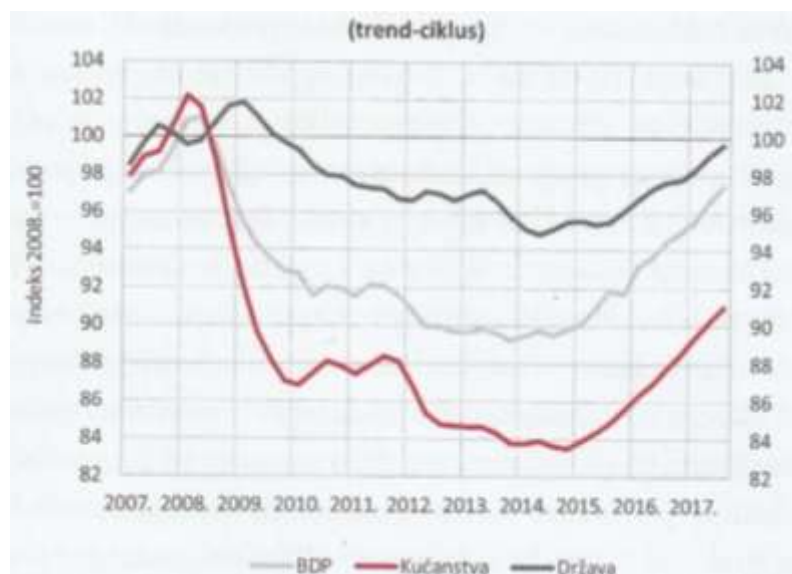
Tablica 4 Prikaz demografskog razvoja svijeta

	Broj stanovnika 2015. (u mil)	Broj stanovnika 2030. (u mil)	Broj stanovnika 2050. (u mil)	Postotak populacije <15	Postotak populacije 65+	Očekivano trajanje života
Svijet	7.336	8.505	9.804	26	8	71
Razvijene zemlje	1.254	1.295	1.310	16	17	79
Zemlje u razvoju	6.082	7.210	8.495	28	6	69
Afrika	1.171	1.658	2.473	41	4	60
Sjeverna Amerika	357	401	445	19	15	79
Južna Amerika	414	464	496	26	8	75
Azija	4.397	4.939	5.324	25	8	72
Europa	742	744	728	16	17	78
Južna Europa	156	154	149	15	19	81
Hrvatska	4,20	4,0	3,6	15	18	77
Japan	127	117	97	13	26	83

Izvor: izrada autorice prema: Jurčić, 2015., str. 615.

Nadalje, Rohatinski (2019.:17) se u svom djelu unutar cijelog jednog poglavlja bavi desetljećem krize (2008.-2018.) te navodi jasne činjenice o tome kakvo je bilo stanje BDP-a i domaće potrošnje, investicija i razmjena s inozemstvom, zaposlenosti i prosječne neto plaće te prihoda i rashoda konsolidirane središnje države u tom razdoblju. U slikama ispod ovoga teksta vidljive su promjene navedenih pokazatelja kroz vrijeme. Slika 1 prikazuje rast krivulje kućanstva zbog dinamike rasta potrošnje kućanstava.

Slika 1 BDP i domaća potrošnja

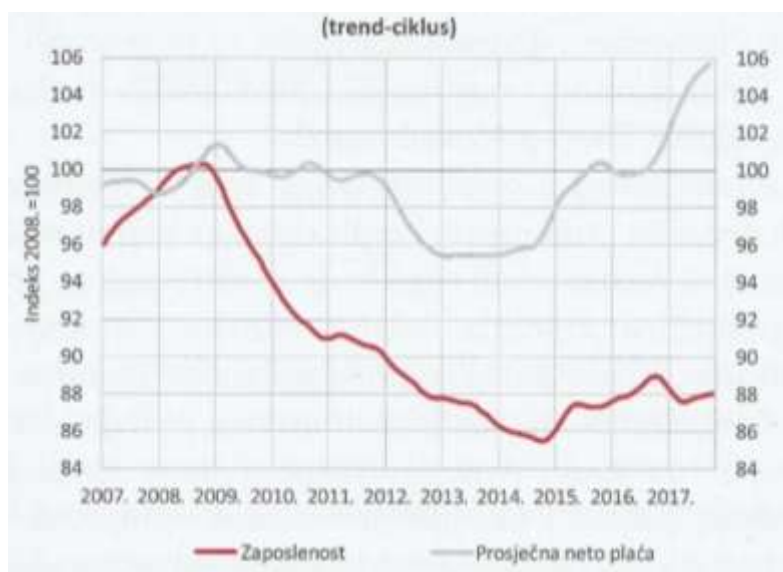

Izvor: Rohatinski, 2019.

Prethodno naveden rast krivulje kućanstva uzrokovan dinamikom rasta potrošnje kućanstva rezultat je povećanja prosječne neto plaće u uvjetima stagnacije zaposlenosti, što je vidljivo na slici 2.

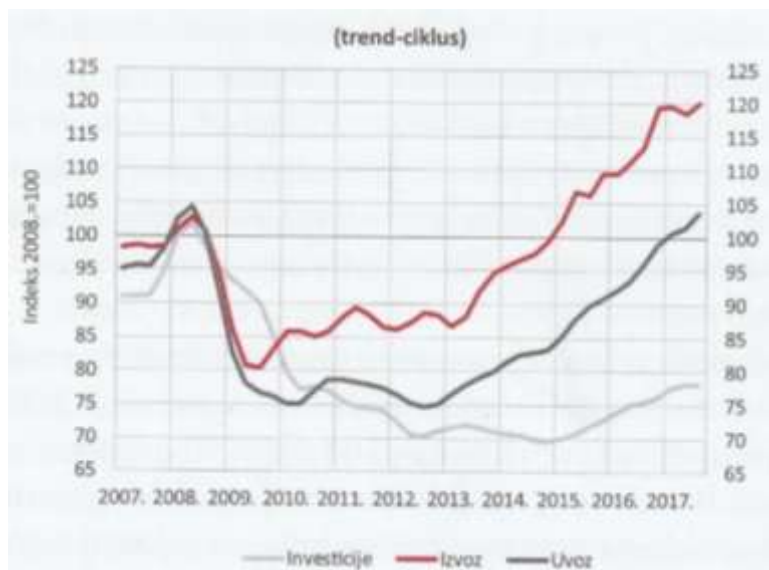
Rast početkom 2017. godine bilježe i investicije koje su najvažnija komponenta domaće potražnje (Slika 3). Rast je uzrokovan korištenjem EU fondova, no i dalje je tada dostignuta razina bila za 25% manja od razine iz 2008. godine.

Slika 2 Zaposlenost i prosječna neto plaća

Izvor: Rohatinski, 2019.

Slika 3 Investicije i razmjena s inozemstvom

Izvor: Rohatinski, 2019.

Uz primjer rasta u 2017. godini, naspram prethodnih godina zahvaćenih krizom, moglo se zaključiti da će se u 2018. godini nastaviti rast te da će se doseći razine prije krize 2008. godine.

To je bio kraj kriznog desetljeća za hrvatsku ekonomiju koji je trajao znatno duže nego u drugim zemljama članicama Europske unije sličnih situacija.

Kako bi Hrvatska izašla iz razdoblja recesije nakon krize „ima tri mogućnosti: nastaviti kao dosad, prepustiti nekom drugom, Međunarodnom monetarnom fondu, Europskoj uniji ili nekom trećem ono što domaći nositelji ekonomske politike ne uspijevaju, ili utvrditi novu strategiju i održivu ekonomsku politiku, odnosno Hrvatsku 2020./2025.“ (Babić, 2015.:402). Autor Babić (2015.) navodi kako Hrvatska za uspješniji razvoj treba koristiti svoje geopolitičke i globalizacijske mogućnosti, radne resurse, kao i prometni položaj i bogatstvo prirodnih resursa, uz iskorištavanje dostupnih joj pomoći Europske unije.

Autor Gavranović (2020.) u svom se radu bavi analizom financijske krize iz 2008. godine te njezinim posljedicama koje Hrvatska i svijet osjete i danas, te navodi uzorke koji bi u skorijoj budućnosti mogli uzrokovati nastajanje nove velike krize koja bi mogla biti i teža od prethodne. Po autorovim navodima indeks makroekonomske otpornosti danas pokazuje veću osjetljivost svjetske ekonomije nego što je pokazivao 2007. godine. Ekonomisti su došli do zaključka da je čak 80% zemalja sada osjetljivije bez obzira što su njihove financijske institucije puno čvršće nego što su bile na početku prethodne krize, a razlog za to su danas puno slabiji stabilizatori za sprečavanje kriznih situacija. Autor previđa scenarij u kojem bi sposobnost vlada pojedinih država ovisila isključivo o funkciji zdravlja vlastitih financija. Zaključak toga je da bi jednaka kriza onoj prethodnoj bila u smislu razine duga mnogo teža i negativnija. Smatra da danas ekonomisti imaju manjak sposobnosti oblikovanja i sagledanja ukupne slike. Nadalje, „većina ekonomista, kao i neke svjetske poslovne elite, slažu se u ocjeni da se gospodarski rast usporava (na svjetskoj razini), ali se političari nadaju kako će se to postepeno događati te da recesija neće naglo nastupiti“ (Gavranović, 2020.:9). Glavnim uzrokom za slabljenje svjetske ekonomije smatra se promjena politike najvećih centralnih banaka. Također, „tvrde da je globalno gospodarstvo prošlo vrhunac i da se već nekoliko mjeseci javljaju ozbiljni znakovi pužajuće recesije, koja će se u svijetu rasplamsati tijekom iduće godine. Nova kriza, koje nije bilo već jedno desetljeće, bit će po svojim razmjerima i posljedicama znatno šira i dublja od one iz 2008. godine“ (Gavranović, 2020.:13). Što se tiče situacije Republike Hrvatske činjenica je da se država još uvijek nije oslobodila posljedica prethodne krize. Predviđanja su bila da bi se tek 2020. godine mogle dostići razine BDP-a iz 2008. godine. Ekonomisti smatraju da će Hrvatska pri mogućoj pojavi nove krize ovisiti isključivo o tome kako će kriza pogoditi njezine vanjskotrgovinske partnere među kojima su Njemačka, Austrija i Italija. S druge strane neki predviđaju da će onaj dio industrije, koji je preživio prethodnu krizu, u novoj krizi osjetiti

najveće posljedice pa čak i kompletno uništenje. Zaključak rada autora Gavranovića je kako će zbog globalne povezanosti kriza ostaviti veliki trag na sve kao i na Hrvatsku. S obzirom na dugogodišnje oporavke od prethodne krize za očekivati je da bi nova kriza ozbiljno naštetila gospodarstvu Hrvatske te da se i dan danas glavni uzroci krize iz 2008. godine nisu iskorijenili.

Republika Hrvatska se do danas susrela sa mnoštvom kriznih situacija koje su imale različite utjecaje na gospodarstvo, stanovništvo, investicije i drugo, kao i na općenito napredak u budućim razdobljima. Usprkos situaciji u državi i prethodno proživljenim izazovima Hrvatska je morala postati stabilna demokratska država kako bi mogla pristupiti Europskoj uniji. Nakon desetak godina od podnošenja zahtjeva, pregovaranja i ispunjavanja uvjeta za pridruživanje Uniji, Hrvatska je 2013. postala punopravna članica Europske unije. Iako se na početku nalazila pri samom dnu u usporedbi s drugim članicama Hrvatska danas nastoji promijeniti makroekonomske pokazatelje te ekonomsku politiku kako bi napredovala i iskoristila sve svoje prednosti. Trenutno se, između ostalog, dobar položaj može potvrditi činjenicom da više od 65% hrvatskog izvoza odlazi u zemlje Europske unije, a više od 75% uvoza Hrvatska uvozi od ostalih članica Europske unije. Povezanost zemalja članica Unije u kriznim situacijama osim negativnih stvari, kao što je brzo proširenje krize zbog protoka uvoza, izvoza, investicija, posjeduje i one pozitivne. Države bi trebale težiti konstantnom napretku i ispunjavanju uvjeta koje im postavlja Unija kako bi postigle što bolje rezultate, iskoristile sve svoje prirodne resurse, kvalitetno obrazovale stanovništvo, uvele pravedne raspodjele te korištenje dobara.

5.2. Utjecaj zdravstvene krize na stanje u Hrvatskoj

Uzorci kriza kao i posljedice mogu biti različiti ovisno o vremenu, prostoru i čimbenicima koji na njih utječu. Razlikujemo ekološke, političke, gospodarske, ekonomske i mnoge druge vrste kriza. Jedan od aktualnih problema današnjice je zdravstvena kriza koja je prisutna već više od godine dana u cijelom svijetu. Jednako je zdravstvena koliko i gospodarska kriza. Uzrokovana je pojavom korona virusa COVID-19. Jedna je to od mnogobrojnih gospodarskih kriza no uvelike se razlikuje po tome što je u vrlo kratkom roku obuhvatila cijeli svijet i uzrokovala pad gospodarskih aktivnosti većine zemalja svijeta.

Prije nego se oblikuju mjere i rješenja za ublažavanje i izlazak iz krize potrebno je odrediti na koji način kriza utječe na naše gospodarstvo i s kojim posljedicama, te u kakvom je stanju država bila kada je započela kriza.

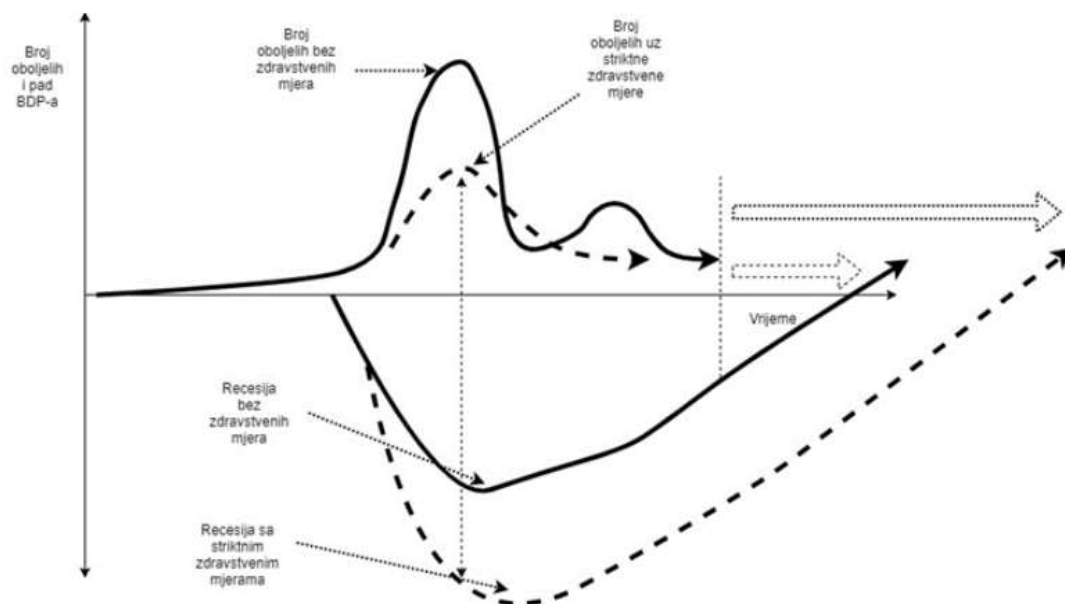
Autor Čavrak (2020.:5) u svom članku pokazuje osobno ali i objektivno nezadovoljstvo vezano uz članstvo države u Europskoj uniji. Navodi kako je Europska unija već u financijskoj krizi, koja je prethodila ovoj, pokazala svoju sporost, neučinkovitost i manjak solidarnosti te kako i na početku ove krize nisu bili u stanju brzo i ažurno odrediti koliko i kome treba pomoći. Jasno daje do znanja da Europska unija nije uspjela pružiti odgovore na zahtjeve započete pandemije već je svu odgovornost prebacila na nacionalne vlade i njihove mogućnosti. Nadalje Europska centralna banka imala je utjecaja na Hrvatsku narodnu banku koja je pružila preporuku o isplata dividendi u bankama, no mjere je ograničila na devizno tržište tako da se održi tečaj i likvidnost financijskog sustava. Uzevši u obzir da je Republika Hrvatska imala dugotrajan šestogodišnji oporavak od prethodne financijske krize u novonastaloj krizi ima jednu „prednost“ pred ostalim državama Europske unije a to je nacionalna valuta kuna koju po autorovom navodu Vlada i Hrvatska narodna banka čak i u ovom kriznom razdoblju nastoje što prije zamijeniti eurom. Protivno tome druge države koje su sačuvale svoju nacionalnu valutu koristile su taj položaj kao prednost.

Kako bi se na vrijeme prepoznali trenutci pravog djelovanja na postojeću krizu potrebno je pratiti krivulju pandemijskog šoka koja obuhvaća šest faza. Faze se mogu međusobno izmjenjivati i imati različito trajanje a one su navedene po Čavrak (2020.:6): ispitivanje prvih slučajeva, prepoznavanje potencijala za kontinuirani prijenos, iniciranje pandemijskog vala, ubrzavanje pandemijskog vala, usporavanje pandemijskog vala i pripreme za buduće pandemijske valove. Predpandemijski interval čine prve dvije faze, dok pandemijski interval

čine preostale četiri. U prva tri mjeseca od pojave korona virusa u svijetu je 172 države imalo je na tisuće slučajeva oboljenja i upravo taj podatak govori da je riječ o globalnom problemu. S početkom nastanka cijele situacije i unutar prva tri mjeseca Republika Hrvatska imala je krivulju uzlaznog rasta, no predviđalo se da će rast biti linearan, a ne eksponencijalan kako se poslije pokazalo.

Kao i u svakoj kriznoj situaciji tako i u ovoj bilo je potrebno složiti popis mjera koje se moraju poduzeti kako bi se zaštitilo zdravlje stanovništva. Republika Hrvatska aktivirala je Stožer civilne zaštite, a Vlada je mjesec dana nakon pojave prvog slučaja u državi usvojila 63 mjera kojima bi se pomoglo gospodarstvu. U pitanje se dovodi nesuvisao i neodgovarajući sadržaj usvojenih mjera i moglo se predvidjeti da će Hrvatska ući u fazu u kojoj će gospodarske štete biti velike. Slika 4 prikazuje da ukoliko se intenzivnije provode mjere (prikazano isprekidanom gornjom linijom) kako bi se izravnala krivulja pandemije, više se opterećuje sustav i stvara se veća gospodarska kriza (prikazano isprekidanom donjom linijom). Primjer za navedenu situaciju prikazanu krivuljama je uvođenje obavezne karantene koja uključuje prekid proizvodnje, ograničenje kretanja ljudi, zatvaranje trgovina, ustanova i službi i sl. koje dovode do apsolutnog prekida većine djelatnosti ili njihov minimalan rad. Ovaj primjer je glavna razlika novonastale krize i svih prethodnih kriza koje su obuhvatile svijet.

Slika 4 Teorijska krivulja pandemije COVID-19 i krivulja recesije

Izvor: Čavrak., 2020., str.7

Iskustvo i napravljene procjene početkom pandemije upućivali su na to da bi pandemija u Republici Hrvatskoj trebala trajati do 90 dana isključujući moguće pojave naknadnih valova, a ekonomska kriza od šest mjeseci do pune godine dana s uključujućom mogućnosti produženja trajanja i do dvije godine. Pad bruto domaćeg proizvoda u 2020. godini po pretpostavkama mogao bi doseći razinu od 10 do 25%. Sukladno s tim podacima procjene Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj bile su takve da će razvijene zemlje bilježiti veći pad BDP-a u odnosu na zemlje u razvoju, da će pad BDP-a od 20 do 30% bilježiti vodeća gospodarstva, te da će se za svako mjesečno kočenje i prekidanje razvoja gospodarstva BDP smanjiti za 2%.

Osim pada BDP problemi koji su dočekali Hrvatsku uzrokovani zabranama rada i karantenom rezultirali su zatvaranjem objekata ili padom proizvodnje za više od 60%, smanjenjem uvoza kao i izvoza te porastom stope nezaposlenosti. Nadalje izazvan je i pad potrošnje, zaustavljene su investicije kojima će trebati najviše vremena da se oporave. Da bi se spriječile najgore situacije nekih od mnogih nastalih problema potrebno je poduzeti sve moguće i dostupne mjere monetarne i fiskalne politike te ih pravilno kombinirati.

Rogić Dumančić, Bogdan i Raguž Krištić (2020.) se u svom radu bave promatranjem utjecaja covid-19 krize na hrvatsko gospodarstvo. Navode kako su prognoze Europske komisije na početku krize bile takve da će Hrvatska uz Italiju, Španjolsku i Francusku biti jedno od najviše pogođenih europskih gospodarstava. Također, „ljetne prognoze Europske komisije upućuju na ekonomski pad hrvatskoga gospodarstva od približno 11% tijekom ove godine. Prognoze kojima raspolažu hrvatska Vlada i HNB nešto su optimističnije i upućuju na mogući pad od 9,4 do 9,7%. No najsnažniji pad valja očekivati u drugom kvartalu koji prema preliminarnim podacima iznosi 15,1%“ (Rogić Dumančić, Bogdan i Raguž Krištić, 2020.:157). Prema navedenim podacima Hrvatsku bi trebale zahvatiti najsnažnije posljedice krize na samom početku, odnosno u drugom tromjesečju 2020. godine

Po navodima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske ekonomske posljedice uzrokovane pandemijom su velike i s nastavkom krize bit će još i veće. Od ožujka 2020. godine bilježile su se prve oscilacije ekonomskih pokazatelja razvoja. Navode kako je BDP drugog tromjesečja 2020. godine bio za 15,1% manji od BDP u drugom tromjesečju iz 2019. godine te da se takav pad BDP u svim komponentama nije zabilježio od 1995. godine. Također, zabilježen je i pad bruto dodane vrijednosti (BDV) u drugom tromjesečju 2020. godine za 11,9% u odnosu na BDV iz drugog tromjesečja 2019. godine. Kako navode u zavodu „pad je ostvaren u većini djelatnosti, a na pad su najviše utjecale djelatnosti Trgovina na veliko i na

malo, Prijevoz i skladištenje, Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane te Prerađivačka industrija. Pozitivan doprinos dale su djelatnosti Informacije i komunikacije, Javna uprava i Građevinarstvo“ (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske). Nadalje, proizvodnja usluga je nakon početnih pooštavanja mjera također ostvarila pad sve do lipnja 2020. godine kada se počeo bilježiti blagi rast, no i dalje daleko ispod razina ostvarenih prijašnjih godina. Slično tome, komercijalni smještajni objekti, također nakon početnog pada, pri pokretanju ljetne sezone, u trećem tromjesečju 2020. godine, bilježili su postepeni rast i prve pozitivne pomake u turizmu. Djelatnosti koje su ostvarile najveći porast bile su Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda, Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda te Proizvodnja naftnih derivata. Najveći ostvareni tromjesečni pad do tada ostvarila je potrošnja kućanstava i to pad od 14% u prva tri mjeseca pojave krize u Hrvatskoj. Republika Hrvatska ostvarila je i pad trgovinskih tokova sa dugim državama. U novonastaloj situaciji ograničen je uvoz roba s nekima od najvažnijih vanjskotrgovinskih partnera. Izvoz ostvaruje pad kroz ograničenja putovanja, prometa i drugih poslovnih usluga. Promet turista smanjen je do te mjere da je bio upitan razvoj turizma, a pad investicija poslovnog sektora doveo je do velikog pada ukupnih investicija.

Nadalje, malo blaži u usporedbi sa drugim tromjesečjem 2020. godine, ali i dalje pad BDP-a i to od 10%, u usporedbi sa razinama iz 2019. godine, bilježi se u trećem tromjesečju 2020. godine. Treće tromjesečje obuhvaća srpanj, kolovoz i rujna, odnosno ljetno razdoblje unutar kojega su popustile mjere za sprečavanje širenja pandemije, donijelo je blagi oporavak određenog broja djelatnosti. Činjenica da je Hrvatska otvorila svoje granice za dolazak turista ipak nije znatno pomogla ostvarenju očekivanog turističkog prometa s obzirom da su druge države i dalje provodile mjere ograničenja kretanja među svojim stanovništvom. Bruto dodana vrijednost također bilježi manji pad u trećem tromjesečju. Pad BDV iznosio je 10% u odnosu na vrijednosti istog razdoblja 2019. godine. Slično kao i u drugom tromjesečju, veći mogući pad spriječio je porast u djelatnosti Informacija i komunikacija. Zdravstvena kriza najveći je utjecaj imala na turističke aktivnosti, inače najviše izražene tijekom trećeg tromjesečja. Velik pad bilježio se u broju dolazaka i noćenja stranih i domaćih turista. S druge strane industrija nastavlja bilježiti blagi rast iz drugog u treće tromjesečje. Potrošnja kućanstva bilježi pad od 7,5% u odnosu na isto razdoblje 2019.godine, također manji pad nego u drugom tromjesečju.

Za kraj 2020. godine, u četvrtom tromjesečju nastavio se trend smanjenja pada, iako je on i dalje bio prisutan. BDP je u četvrtom tromjesečju 2020. godine bio za 7% manji, a BDV za 5,8% manji od istih pokazatelja, istog razdoblja prethodne godine. Nastavljen je trend

smanjenja broja stranih turista, ali i povećanja u industrijskoj proizvodnji. Također, potrošnja kućanstva bilježi blaži pad od onog u prethodnom tromjesečju, te bilježi pad od 4,5%.

Također, zdravstvena kriza imala je utjecaj i na stope zaposlenosti i nezaposlenosti. Prijašnjih godina drugo je tromjesečje bilo razdoblje u kojemu se bilježio porast stope zaposlenosti i pad stope nezaposlenosti, no 2020. godine zbog posljedica novonastale krize, zabilježen je obrnuti trend. Na početku cijele situacije, zbog neznanja i neupućenosti, očekivalo se kako će određeni broj ljudi ostati bez posla, kako će se industrija i ostale djelatnosti u nekim dijelovima potpuno ugasiti. Podatci koje je Državni zavod za statistiku prikupio govore da nije došlo do znatno većeg povećanja broja nezaposlenih. Primjer navedenoga možemo vidjeti u tablicama 5 i 6.

Tablica 5 Prikaz vrijednosti stopa zaposlenosti od 2007. do 2020. godine

Stopa zaposlenosti, %					
	2007.	2010.	2015.	2019.	2020.
Q1	46,3	46,9	43,1	47,2	46,9
Q2	47,5	45,9	44,5	47,7	47,5
Q3	49,0	46,6	45,2	48,4	47,8
Q4	47,7	46,4	44,0	47,7	46,6

Izrada autorice: prema Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

Stopa zaposlenosti u drugom tromjesečju 2019. godine iznosila je 47,7%, a u istom razdoblju 2020. godine iznosila je 47,5% što nam pokazuje da je pomak gotovo nikakav. S druge strane, stopa nezaposlenosti također, u razdoblju početka pandemije i kreiranja restrikcija, nije zabilježila veće oscilacije od onih koje je ostvarivala prošlih godina (u drugom kvartalu 2019. godine stopa nezaposlenosti iznosila je 6,1% dok u istom razdoblju 2020. godine iznosi 6,4%). Glavni uzrok navedenoga je što su na vrijeme donesene odluke o mjerama i potporama za očuvanje radnih mjesta te što se situacija od svibnja 2020. godine počela poboljšavati.

Tablica 6 Prikaz vrijednosti stopa nezaposlenosti od 2007. do 2020. godine

Stopa nezaposlenosti, %					
	2007.	2010.	2015.	2019.	2020.
Q1	11,4	11,2	17,8	7,6	7,0
Q2	9,3	12,0	15,5	6,1	6,4
Q3	8,9	11,2	15,4	5,7	4,5
Q4	10,1	12,1	16,1	7,2	9,2

Izrada autorice: prema Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

Danas najveći izazov kako hrvatskom gospodarstvu, tako i svjetskom, predstavlja zdravstvena kriza. Na stranicama Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj može se vidjeti da ukoliko se svijet želi trajno oporaviti od krize i postizati rezultate veće od onih koje je postizao prije krize, poslovni sektor mora postati otporniji i dinamičniji. Oporavak Hrvatske u velikoj mjeri ovisi o tome koliko strukturne reforme mogu poboljšati njezino poslovanje. Također, slabosti poput strukture, tržišta kapitala, ograničenog dugoročnog financiranja i korporativnog upravljanja ograničavaju postizanje konkurentnosti i mogućih ulaganja. Kako bi postigla značajnije i pozitivnije promjene Hrvatska treba povećati temeljni kapital, ne ovisiti većinski o turizmu te smanjiti poremećaje u infrastrukturi i povećati likvidnost kako bi privukla veći broj značajnih investitora. Javne vlasti, privatni sektor i istraživačke institucije trebaju napraviti iskorak kako bi se podržao razvoj privatnog tržišta kapitala.

Europska komisija pretpostavlja da bi realni BDP do sredine 2022. godine trebao dostići razine koje je ostvarivao prije krize. Iako bi to i dalje bio blag i spor rast za industriju Europske unije to je pozitivna pretpostavka s obzirom na one koje su bile na početku krize. Također pozitivne promjene u tijeku ove pandemije zabilježila je digitalizacija. Nemogućnost obavljanja poslova prilikom provođenja mjera ograničenja kretanja dovela je do sve veće zainteresiranosti za ulaganje u digitalnu transformaciju. Osim što se radi iskorak na svjetskom tržištu, potiče se investiranje te sigurnije, pristupačnije i ekološki prihvatljivije poslovanje.

Hrvatska vlada, po uzoru na ostale pogođene zemlje, uvela je niz mjera s kojima nastoji spriječiti širenje virusa, kao i različite pakete fiskalnih i monetarnih poticaja kako bi u najvećoj mjeri pomogla da se spriječi apsolutno uništenje gospodarstva. Kao što je već prethodno navedeno neke od tih mjera su bile ograničenje kretanja, zatvaranje obrazovnih institucija, zabrana rada određenim organizacijama i tvrtkama i slično, što je sve imalo vrlo značajan utjecaj na svakodnevni život stanovništva. Najveći problem navedenog bio je što se nije moglo odrediti trajanje i opseg svih pokrenutih mjera. Organizacije i tvrtke koje nisu mogle obavljati dotadašnji način poslovanja morali su osigurati uvjete ukoliko su željeli nastaviti rad. Tako je određeni broj zaposlenih započeo sa radom od kuće, nastavak novčanih tokova uslužnih djelatnosti morao se osigurati uvođenjem dostava i slično. Najveće posljedice i najduži oporavak očekuju ekonomske grane koje imaju tradicionalan sustav zapošljavanja ljudi koji se ne mogu zamijeniti robotima i umjetnom inteligencijom.

U završetku ovog poglavlja i cjelokupnog rada tablicom 7 autorica ovoga rada prikazat će promjene pokazatelja razvijenosti Republike Hrvatske prije tranzicije, tijekom 90.-ih godina, nakon Domovinskoga rata, prije i nakon ekonomske i financijske krize 2008. godine, nakon ulaska u Europsku uniju i u suvremeno doba, odnosno 2020. godine. Pokazatelji razvijenosti čije promjene će se promatrati unutar tablice, a i nakon tablice, su BDP po stanovniku, prirodni prirast, stopa nezaposlenosti i stopa zaposlenosti, izvoz, FDI, pozicija na ljestvicama konkurentnosti i vrijednost industrijske proizvodnje. Podatci korišteni u tablici i ispod nje prikupljeni su sa stranica Svjetske banke, Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske i Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj.

Tablica 7 Pokazatelji razvijenosti od 1990. do 2020. godine

	1990.	1995.	2000.	2005.	2010.	2015.	2020.
BDP po stanovniku (u dolarima)	-	4,877	4,841	10,527	13,949	11,781	13,828
Prirodni prirast	-3,003	-354	-6,500	-9,298	-8,735	-16,702	-21,178
Stopa nezaposlenosti	11,14*	9,92	16,06	12,6	11,62	16,18	7,2
Stopa zaposlenosti	51,2*	50,01	45,03	46,58	46,56	44,04	47,64
Izvoz	-	101,933	100	197,965	266,398	291,656	392,677
FDI (u \$)	-	108,053,139	1,015,000,000	1,815,000,000	1,545,000,000	52,276,286	1,170,000,000**
Vrijednost industrijske proizvodnje (u tis kuna)	-	-	-	103,315,185	121,613,404	123,698,013	114,063,523**

*podatci iz 1991. godine

**podatci iz 2018. godine

Izrada autorice: prema Svjetska banka, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj

BDP po stanovniku ili BDP per capita pokazatelj je koji se dobije kada se ukupan BDP podijeli sa ukupnim brojem stanovnika. To je izvedeni pokazatelj BDP-a i koristi se kada se želi prikazati razvijenost zemlje, kada se uspoređuju životni standardi ili prate ekonomske promjene i odstupanja država Europske unije ili država na svjetskoj razini. U tablici je prikazan

BDP po stanovniku izražen u dolarima što bi značilo da je, primjerice, 2010. godine BDP po stanovniku iznosio 13 949 dolara. Kada se sagleda cijeli prvi red tablice moguće je primijetiti kako je BDP po stanovniku u 15 godina (od 1995. do 2010. godine) bilježio konstantan rast te je u 2010. godini bio skoro 3 puta veći nego u 1995. godini. Nakon financijske krize 2008. godine kada je BDP po stanovniku iznosio 16 296 dolara, ostvaruje se blagi pad navedenog pokazatelja te do danas nije postignuta ta ista razina.

Prirodni prirast, sljedeći pokazatelj, izračunava se kao razlika broja rođenih i broja umrlih u određenom razdoblju. Kao što je vidljivo u tablici Republika Hrvatska posljednjih 30 godina bilježi negativan prirodni prirast, odnosno veći broj ljudi umire nego što se rodi. S obzirom da mu je negativan predznak najčešće se koristi pojam negativna prirodna promjena, jer negativan prirast nije opravdan pojam kada prirast nije postignut. Do prije 1990. godine prirodni prirast bio je nizak, ali i dalje pozitivan, no padajući trend od tada pa do dan danas nije se promijenio. Stope nataliteta (broja rođenih) sve su manje kako zbog društvenih i socio-psiholoških, tako i zbog gospodarskih faktora. Neki od uzroka smanjena nataliteta su emigracije stanovništva, iseljavanje radno aktivnog stanovništva, suvremeni način života i zaposlenost žena, obitelji se odlučuju na manji broj djece te drugi gospodarski i društveni uvjeti. Posljedica navedenih uzka uz činjenicu da se i neznatno mali broj ljudi doseli u Hrvatsku je depopulacija odnosno smanjenje ukupnog broja stanovnika. Nažalost, prognoze u daljnjim promjenama broja stanovnika nisu dobre te se predviđa kako bi Hrvatska u sljedećih 30 godina, ako ne uvede značajne promjene, mogla pasti na broj stanovnika kojeg je imala početkom 20. stoljeća.

Što se tiče stope nezaposlenosti ona se odnosi na udio radne snage bez posla koja je dostupna i traži zaposlenje, odnosno broj nezaposlenih u odnosu na ekonomski aktivno stanovništvo. Proturječno onome što definicija govori, danas niske stope nezaposlenosti mogu prikriti siromaštvo u zemlji, a visoke stope nezaposlenosti mogu se dogoditi u zemljama s visokim razinama gospodarskog razvoja i s niskim razinama siromaštva. Visoka i trajna nezaposlenost pokazatelj je neučinkovitosti podjele resursa, a nezaposlenost mladih pokazatelj je neučinkovitosti politika koje provode države. Hrvatska je u razdoblju od 1997. do 2000. godine, te od 2008. do 2014. godine imala značajnija povećanja stope nezaposlenosti. Financijska kriza 2008. godine glavni je uzrok povećanja stope nezaposlenosti koja je u narednih šest godina postigla duplo veću razinu od one u 2008. godini. Nakon 2014. godine stopa nezaposlenosti se postepeno smanjivala sve do 2020. godine kada je nastankom nove krize počela bilježiti malo povećanje (2018. iznosila je 8,43%, 2019. 6,62%, a 2020. 7,2%).

S druge strane, stopa zaposlenosti predstavlja odnos zaposlenog stanovništva prema ekonomski aktivnom stanovništvu, odnosno prikazuje postotak zaposlenog stanovništva. U tablici je prikazana stopa zaposlenosti od 1991. godine koja ubraja stanovništvo starije od 15 godina. Stopa zaposlenosti od 1991. do 2002. godine bilježi pad koji se, nakon kratkog oporavka, ponovno pojavljuje od 2009. pa sve do 2013. godine. Od 2013. godine Hrvatska bilježi rast stope zaposlenosti. Stopa zaposlenosti ključna je za praćenje iskorjenjivanja siromaštva te održavanja cilja održivog razvoja i ekonomskog rasta. Jedan od ciljeva Europske unije za promicanje gospodarskog rasta i boljih životnih uvjeta je i povećanje stopa zaposlenosti te promidžba zapošljavanja mladih osoba.

Izvoz u tablici predstavlja indeks vrijednosti izvoza i podatci su prikupljeni iz grafa na stranici Svjetske banke. Izvozne vrijednosti predstavljaju vrijednost izvoza za određenu godinu pretvorene u američke dolare te su izražene kao postotak prosjeka za bazno razdoblje koje je 2000. godina (=100). Kao što je vidljivo i u tablici, od kada se prikupljaju ovi podatci, indeks vrijednosti izvoza u kontinuiranom je rastu. Jedina veća promjena dogodila se u razdoblju prelaska 2008. na 2009. godinu kada je indeks sa 318,434 pao na 236,344. Od tada se postepeni rast nastavio sve do danas.

FDI predstavlja izravna strana ulaganja, odnosno ulaganja pojedinca ili poduzeća/organizacije u jednoj zemlji u interese koje se nalaze u drugoj zemlji. Razlikuje se od ulaganja u kojima investitor kupuje dionice strane tvrtke. U tablici su prikazani podatci izravnih stranih ulaganja u Hrvatsku kao neto priljevi izraženi u američkim dolarima. FDI je od 1990.-ih godina bilježio konstantan rast sve dok se 2008. godine to nije naglo promijenilo. 2008. godine izravna strana ulaganja iznosila su 5,25 milijuna dolara dok su već dvije godine kasnije iznosila 1,545 milijuna dolara, čak 3 puta manje. Razlog toga je naravno, kao i prethodno navedeno u svim padajućim pokazateljima u tom razdoblju, financijska kriza 2008. godine. Uz nastavak usporenog pada do 2013. godine, 2014 godine ulaganja su se djelomice povratila te su iznosila 3,184 milijuna dolara no već 2015. godine ponovno bilježe pad i to na 52 milijuna dolara. Od 2015. godine nastavljen je postepeni rast stranih ulaganja. S obzirom da su u velikoj mjeri postojana, izravna ulaganja potvrđuju kako je Hrvatska otvorena ekonomija za investitore. Jedna od pozitivnih strana izravnih stranih ulaganja je ta što lokalne tvrtke mogu povećati svoju produktivnost zbog pristupa modernim, boljim i jeftinijim inputima koje koriste kako bi došle do krajnjeg proizvoda ili usluge.

Pozicija na ljestvicama konkurentnosti je pokazatelj koji nije naveden u tablici, ali je također vrlo bitan pokazatelj razvijenosti. Hrvatska se 2021. godine „nalazi na 59. mjestu od ukupno 64 svjetske ekonomije, što je poboljšanje pozicije za jedno mjesto u odnosu na prošlu godinu kada je istraživanje obuhvaćalo 63 svjetske ekonomije. Tijekom posljednjih pet godina (2017.-2021.) pozicija Hrvatske na globalnoj ljestvici konkurentnosti kreće se između 59. i 61. mjesta, što znači da zapravo stagniramo“ navedeno je na stranici Nacionalnog vijeća za konkurentnost. Pozicija konkurentnosti se može pratiti po čimbenicima inovacija, pojačivačima učinkovitosti, po osnovnim zahtjevima koje oblikuje Svjetski gospodarski forum, kao i po indeksu poslovne konkurentnosti i mnogim drugima. Bitno za naglasiti vezano uz ovaj pokazatelj je da se Hrvatska većinom na ljestvicama u kojima se prati određena konkurentnost nalazi na mjestima između 50. i 60. što bi značilo da se nalazi u zlatnoj sredini. Takva pozicija otvara joj mogućnost da uz postavljene ciljeve postaje konkurentnija i napreduje.

Zadnji promatrani pokazatelj iz tablice je vrijednost industrijske proizvodnje. Podatci su prikupljeni iz izvješća Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske te su dostupni od 2004. godine zaključno sa 2019. godinom. Iz priloženih podataka može se vidjeti da je vrijednost pokazatelja kontinuirano rasla sve do 2015. godine od kada se bilježi slab ali primjetan pad. Nakon ulaska u Europsku uniju Hrvatska je bilježila rast industrijske proizvodnje koji je također pozitivno utjecao na rast izvoza i na smanjenje vanjskotrgovinskog deficita. Stagnacija koja je obilježila razdoblje 2017. i 2018. godine rezultat je prvenstveno stagnacije proizvodnje vodećih članica Europske unije što se onda odrazilo i na Republiku Hrvatsku.

Svi od navedenih pokazatelja bilježili su i pozitivne i negativne promjene tijekom posljednjih 30 godina. Hrvatska si je postavši članicom Europske unije otvorila puno mjesta za napredak i uz malo sreće i puno rada trebala bi postati konkurentnija, gospodarski jača i razvijenija zbog toga što ima apsolutno sve predispozicije da to i postane. Među pokazateljima i faktorima na koje ne može utjecati ima ljudske resurse koji bi trebali moći učiniti najveći utjecaj i promijeniti sve što državu koči u daljnjem napretku.

Zaključak

Svijet je u svojoj povijesti suočen sa mnogobrojnim gospodarskim krizama. Iako je kriza razdoblje koje nastaje uslijed negativnih uzroka većina pogođenih zemalja prije ili kasnije uspije postići rezultate određenog pogođenog čimbenika koje je bilježila u vremenu prije krize. Kao jedan od glavnih problema među ekonomistima navodi se neravnoteža između investicija i štednje koja vrlo brzo prelazi u krizu i lako se širi sa gospodarstva na gospodarstvo i dostiže svjetsku razinu.

Utjecaj gospodarskih kriza na zemlje u razvoju i manje razvijene zemlje je poprilično velik. Nadalje, većina spomenutih autora u djelu ističe nezadovoljstvo slabostima Europske unije koja bi u kriznim situacijama zemljama članicama trebala pružiti pomoć i nastojati zajedničkim instrumentima i mjerama što prije zatvoriti razdoblje krize no u praksi to ne odrađuje baš tako.

Republiku Hrvatsku je razdoblje tranzicije pogodilo negativno što je vidljivo u činjenici da se prije tranzicije nalazila iznad prosjeka na ljestvici svjetskog poretka BDP-a, a nakon tranzicije pada ispod prosjeka. To je dokaz da je Hrvatska nakon godina tranzicije pogođena različitim faktorima bilježila sporiji rast i razvoj u odnosu na razvijenije zemlje te je tek u počecima ovog stoljeća sustigla razine koje je ostvarila početkom 90.-ih godina. Razdoblja recesije i gospodarskih kriza u Hrvatskoj su duboka i dugotrajna i rezultat su događanja u njezinom okruženju (primjerice Drugi svjetski rat). Pristupom Europskoj uniji očekivanja za promjene unutar Hrvatske bila su velika, no potrebne su godine kako bi se hrvatsko gospodarstvo potpuno oporavilo i bilježilo pozitivne razine svih ekonomskih pokazatelja. Hrvatska je ispodprosječno razvijena i nalazi se u prosjeku Europske unije po nejednakosti U današnje vrijeme Hrvatska se susreće sa zdravstvenom krizom koja ima veliki utjecaj na sve čimbenike gospodarstva i za koje će trebati godine kako bi krizu ostavila iza sebe.

Literatura

Knjige:

1. Galbraith, J. K. (2010.). Veliki slom 1929., Zagreb: V. B.Z. d.o.o.
2. Lovrinović, I. (2015.). Globalne financije, Zagreb: Accent d.o.o.
3. Obadić, A. i Tica, J. (2016). Gospodarstvo Hrvatske , Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
4. Rohatinski, Ž. (2019.). Kriza u Hrvatskoj, Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.
5. Stipetić, V. (2012.). Dva stoljeća hrvatskoga gospodarstva (1820.-2005.), Zagreb: HAZU
6. Veselica, V. (2012.). Svekolika Hrvatska kriza, Zagreb: Vlastita naklada

Elektronski izvori:

7. Ahec-Šonje, A. (2002). 'Analiza osjetljivosti bankarskog sustava – primjena signalne metode', *Ekonomski pregled*, 53(9-10), str. 807-848., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/28379> (pristupljeno 04.07.2021.)
8. Babić Krešić, I. (2015). 'Globalizacija, europeizacija i tranzicija – fenomeni današnjice i smjernice budućeg razvoja', *Nova prisutnost*, XIII(3), str. 381-408., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/148779> (pristupljeno: 04.07.2021.)
9. Benić, Đ. (2012). 'Ekonomska kriza u Europi i hrvatsko gospodarstvo', *Ekonomski misao i praksa*, (2), str. 847-854., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/94185> (pristupljeno: 03.07.2021.)
10. Cibils, A., Weisbrot, M., Kar, D (2002.). "Argentina Since Default: The IMF and the Depression". Center for Economic and Policy Research, dostupno na: https://www.cepr.net/documents/publications/argentina_2002_09_03.htm (pristupljeno: 04.07.2021.)
11. Codrington, S. (2005.). Planet geography. Solid Star Press., dostupno na: <https://planetgeographybooks.com/> (pristupljeno: 03.07.2021.)
12. Čavrak, V. (2020.). 'Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njenom rješavanju', EFZG working paper series, no. 3, dostupno na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=343894 (pristupljeno: 08.06.2021.)

13. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, dostupno na <https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/pocetna.html> (pristupljeno 05.07.2021.)

14. Europska komisija, dostupno na: https://ec.europa.eu/info/index_en (pristupljeno: 07.07.2021.)

15. Gavranović, A. (2020). 'Svijet (ni)je naučio lekciju iz financijske krize', *Media, culture and public relations*, 11(1), str. 5-24., dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=345229 (pristupljeno: 05.07.2021)

16. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41299> (pristupljeno: 02. 07. 2021.)

17. Ilić, M. (2013.). 'Razvoj globalne financijske krize i utjecaj na promjene u financijskom sustavu i gospodarstvu', *Oeconomica Jadertina*, 1, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/108669> (pristupljeno: 12.06.2021.)

18. Jurčić, Lj. (2015). 'Stanje hrvatskog gospodarstva – Hrvatska u Europskoj uniji', *Ekonomski pregled*, vol. 66, No. 6, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/150393> (pristupljeno: 06.06.2021.)

19. Jurčić, Lj., Teodorović, I. (2011). 'Global crisis, recovery and the changing world', *Ekonomski pregled*, 62 (5-6), dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71133> (pristupljeno: 05.06.2021.)

20. Kersan-Škabić, I., i Mihaljević, A. (2010). 'Nove zemlje članice EU i EMU - konvergencija i financijska kriza', *Ekonomski vjesnik*, XXIII(1), str. 12-26., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/57830> (pristupljeno: 05.07.2021.)

21. Mlikotić, S. (2010.). 'Globalna financijska kriza – uzroci, tijek i posljedice', *Pravnik*, vol. 44, br. 2(89), dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/98006> (pristupljeno: 28.05.2021.)

22. Nacionalno vijeće za konkurentnost, dostupno na: <http://konkurentnost.hr> (pristupljeno: 07.07.2021.)

23. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, dostupno na: <https://www.oecd.org/economic-outlook/> (pristupljeno 07.07.2021.)
24. Rogić Dumančić, L., Bogdan, Ž., Raguž Krištić, I. (2020.) 'Utjecaj covid-19 krize na hrvatsko gospodarstvo', dostupno na: http://www.hde.hr/ekonomskapolitikahrvatske/publikacija/Ekonomska_politika_hrvatske_u_2021.pdf (pristupljeno 05.07.2021.)
25. Svjetska banka, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/home> (pristupljeno: 07.07.2021.)
26. Svjetski gospodarski forum, dostupno na: <https://www.weforum.org/> (pristupljeno: 07.07.2021.)
27. Valencia, F. i Laeven, L. (2008.) 'Systemic banking crises: a new database' International Monetary Fund Working Paper 08/224., dostupno na: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Systemic-Banking-Crises-A-New-Database-22345> (pristupljeno: 03.07.2021.)
28. Verdun, A. (2012.). Small States and the Global Economic Crisis: An Assessment, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/263325755_Small_States_and_the_Global_Economic_Crisis_An_Assessment (pristupljeno: 03.07.2021.)
29. Wertheimer-Baletić, A. (2005). 'Demografija Hrvatske - aktualni demografski procesi', *Diacovensia*, 13(1), str. 97-118. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/40155> (pristupljeno: 04.07.2021.)

Popis slika

Slika 1 BDP i domaća potrošnja	20
Slika 2 Zaposlenost i prosječna neto plaća	21
Slika 3 Investicije i razmjena s inozemstvom.....	21
Slika 4 Teorijska krivulja pandemije COVID-19 i krivulja recesije	25

Popis tablica

Tablica 1. Stanovništvo Hrvatske od 1913. do 1991. godine	12
Tablica 2 Industrijska proizvodnja u Hrvatskoj od 1950. do 1973. godine	13
Tablica 3 Godišnje stope rasta gospodarstva Hrvatske od 1950. do 2005. godine.....	16
Tablica 4 Prikaz demografskog razvoja svijeta	19
Tablica 5 Prikaz vrijednosti stopa zaposlenosti od 2007. do 2020. godine	28
Tablica 6 Prikaz vrijednosti stopa nezaposlenosti od 2007. do 2020. godine	28
Tablica 7 Pokazatelji razvijenosti od 1990. do 2020. godine	30